

УДК 373.3.091.32:811.161.2'373(07)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.2.15>

Наталія СІРАНЧУК

доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0003-0472-5861

Світлана ДУБОВИК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти,

Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8564-0693

Бібліографічний опис статті: Сіранчук, Н., Дубовик, С., (2023). Формування графічних і технічних навичок письма першокласників. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 100–107, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.2.15>

ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК ПИСЬМА ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті висвітлено основні аспекти формування графічних і технічних навичок письма першокласників. Розкрито зміст кожного етапу формування графічних навичок у підготовчий період навчання письма. Визначено роботу у зошитах без сітки зошита над сприйманням форми фігури, графічного елемента, де пропонується зображення різноманітних ліній окремо та в поєднанні. Репрезентовано роботу у зошитах без сітки, наприклад обведення трафаретів, поєднання крапок у фігурі, штрихування. Визначено роботу у сітці зошита, наприклад письмо ліній, схожих на елементи букв. Окреслено роботу в неповній сітці зошита – написання в основному рядку, в рядку, що доповнюється міжрядковою лінією та висвітлено роботу в повній сітці зошита.

У процесі спостереження за навчанням першокласників писати встановлено, що у підготовчий період більшість із них роблять сильний натиск на папір під час штрихування й розфарбовування фігур та при письмі в рядку. Це відбувається тоді, коли учні не засвоїли форму елемента літери, графема, послідовність написання. Учні не можуть скоординувати рух руки і гальмують його під час переходу на інший напрям або для штрихування подаються замалі або завеликі фігури чи є механічні перешкоди.

У статті висвітлено деякі види графічних помилок, яким можна запобігти чітким поясненням завдання, вчасним виправленням помилки, умінням визначити час для свого класу на суто графічні дії. Важливе значення приділяється «письму» у повітрі.

Установлено, що результативним є доцільно використане письмо під такт, яке змушує уважно слідкувати за випусканням елемента літери, а також позитивно впливає на формування охайності, плавності письма.

Ключові слова: графічна навичка письма, технічна навичка письма, письмо під такт, повна сітка зошита, неповна сітка зошита, графічні помилки, правильність сидіння під час письма..

Nataliia SIRANCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Primary Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0472-5861

Svitlana DUBOVYK

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of Primary Education, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0472-5861

To cite this article: Siranchuk, N., Dubovyk, S. (2023). Formuvannia hrafichnykh i tekhnichnykh navychok pysma pershoklasnykiv [Formation of graphic and technical writing skills of first grade students]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 100–107, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.2.15>

FORMATION OF GRAPHIC AND TECHNICAL WRITING SKILLS OF FIRST GRADE STUDENTS

The article highlights the main aspects of the formation of graphic and technical writing skills of first graders. The content of each stage of the formation of graphic skills in the preparatory period of learning to write is revealed. The work in notebooks without a notebook grid on the perception of the shape of a figure, a graphic element, where the image of various lines separately and in combination is offered, is defined.

Work in notebooks without a grid is represented, for example tracing stencils, combining dots in a figure, hatching. The work in the grid of the notebook is defined, for example, writing lines similar to the elements of letters. Work in an incomplete grid of the notebook is outlined – writing in the main line, in a line supplemented by a line between the lines, and work in the full grid of the notebook is highlighted.

In the process of observing first-graders learning to write, it was established that during the preparatory period, most of them put a lot of pressure on the paper when shading and coloring figures and when writing in a line. This happens when students have not mastered the form of the element of the letter, graphemes, the sequence of writing. Pupils cannot coordinate the movement of the hand and slow it down when moving to another direction, or too small or too large shapes are given for hatching, or there are mechanical obstacles.

The article highlights some types of graphic errors that can be prevented by clearly explaining the task, correcting the error in time, and being able to determine the time for your class for purely graphic activities. Important importance is attached to «writing» in the air.

It has been established that appropriately used writing to the beat is effective, which forces you to carefully follow the writing of the element of the letter, and also has a positive effect on the formation of neatness and fluency of writing.

Key words: *graphic writing skill, technical writing skill, writing to the beat, full notebook grid, incomplete notebook grid, graphic errors, correct sitting while writing.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Українська початкова освіта сьогодні перебуває у пошуку ефективних технологій навчання, форм, методів і шляхів оптимізації освітнього процесу. Основними завданнями з письма у підготовчий період є формування технічних і графічних навичок.

У першокласників, які відвідували заклади дошкільної освіти, загалом сформовані ці навички. Але серед них не всі вміють правильно сидіти під час виконання графічних вправ (низько схиляються до зошита, підгинають ноги під сидіння, лікті або звисають з парт, або правий лежить посередині), тримати олівець, ручку (в кулаці, близько до кульки, міцно стискають її), розміщувати аркуш паперу, зошит. Деякі першокласники нераціонально працюють рукою (там, де можна обійтися тільки пальцями, рухається все передпліччя).

Так, в процесі виконання графічних вправ у них часто трапляються тремтячі лінії, сильний натиск на папір, вихід елементів за рядок, недописування до рядкової та міжрядкової ліній, «дзеркальність», а також елементи неправильної форми.

Причиною таких невмінь є особливості розвитку дітей шестирічного віку: слабкі м'язи кисті, невправні рухи пальців, низька витривалість статичних напружень, невміння орієнтуватися на площині, виконувати одночасно низку дій та інше. Усе це й призводить до

неточних, невпевнених, скутих рухів, швидкої втоми, виписування кожного елемента окремо, довгих пауз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-методичні аспекти проблеми формування графічних і технічних навичок письма першокласників розкрито в студіях В.І. Бадер, М.С. Вашуленка, І.П. Гудзик, С.Г. Дубовик, К.І. Пономарьової, Н.М. Сіранчук, М.І. Чабайовської, О.Н. Хорошковської та ін. Учені одностайні у визначенні значущості правильного формування графічних і технічних навичок письма першокласників для оволодіння наступного мовно-мовленнєвого матеріалу.

Мета статті – висвітлити основні методичні проблеми формування графічних і технічних навичок письма першокласників, описати основний зміст методичної роботи.

Виклад основного матеріалу. У процесі формування графічних навичок письма в першокласника виникають асоціації між почутим, вимовленим, побаченим, написаним. При цьому учень має виконати декілька порад: правильно сісти за навчальним столом, покласти зошит, взяти ручку й розпочати письмо.

Враховуючи, що учням початкової школи важко охопити відразу декілька дій, формування технічних і графічних навичок доцільно розділити на окремі етапи, тобто дати час свідомо оволодіти кожною частиною елементарного уміння під керівництвом вчителя.

У виробленні техніки письма першим етапом можна визначити ознайомлення учнів з правилами сидіння під час письмової роботи, наступним етапом – ознайомлення з положенням ручки в руці, наступним – ознайомлення з положенням зошита на столі.

Формування графічних навичок пропонуємо поділити на етапи.

1. Робота у зошиті без сітки:

а) без обмежень на площині (в основному проводиться робота над сприйманням форми фігури, графічного елемента; пропонується зображення різноманітних ліній окремо та в поєднанні);

б) з обмеженнями (обведення трафаретів, поєднання точок у фігурі, штрихування).

2. Робота в сітці зошита (письмо ліній, схожих на елементи букв):

а) у неповній (написання в основному рядку; в рядку, що доповнюється міжрядковою лінією);

б) у повній.

На першому занятті можна запропонувати учням на чистому папері, покладеному посередині стола паралельно до його нижнього краю, олівцями малювати те, що вони вміють, і при цьому вказати на правильну позу сидіння: сидіти рівно, не торкаючись грудьми столу, не нахилити низько голову, поставити лікті на край парти, потім покласти долоні на аркуш і розсунути лікті так, щоб було зручно на них спертися. Плечовий пояс зберігає горизонтальне положення, передпліччя і кисті рук вільно лежать на поверхні парти, не стаючи додатковими місцями опори. Стегна перебувають під прямим кутом до корпусу, не менше 2/3 і не більше 3/4 довжини їх має бути на стільці, ступня – на спеціальній підставці чи на підлозі. Під час роботи вчитель постійно звертає увагу на те, як сидять учні, а також зосереджує на цьому увагу здобувачів початкової освіти (Вашуленко, 2011, с. 75–76).

У процесі вибору вільної теми для малювання учні обирають відомі їм предмети і тим самим частину уваги можуть приділити контролю за навичкою правильного сидіння за учнівським столом. Звичайно, що у дитини молодшого шкільного віку належна звичка за короткий час ще не сформується, але зрозуміти й запам'ятати, як це потрібно робити, вона вже спроможна. На кожному наступному

занятті необхідно нагадувати учням усі правила сидіння під час письма. Крім того, варто створювати ігрові ситуації, які спонукатимуть учнів самостійно слідкувати за правильним сидінням під час письма. Наприклад, несподівано, маркер вчителя не пише на дошці, ніби за щось чіпляється і вивертається у той бік, де учень неправильно сидить, або ж призначати щоразу чергового (одного з ряду), який би слідкував за правильним сидінням перед письмом (без нагадування вчителя) і навіть поставою учнів на перерві.

Неабияке значення для правильного положення тіла під час письма, а також формування технічних і графічних умінь, має шкільний стіл. У більшості з них – рухомі верхні частини, кут їх нахилу до учня має бути 12–15°.

Особливої уваги заслуговує ручка. Ті якими користуються сьогодні першокласники, дуже різноманітні за формою і конструкцією. Вчитель початкової школи може обирати для письма свого класу або авторучку, або кулькову, однак усі першокласники повинні писати ручкою одного типу. Сучасний навчальний рукописний шрифт першокласнику легше виконувати кульковою ручкою. Вона лишає чистими руки дітей, зошити, навчальні столи, має достатній запас пасти, легка для дитини, а головне – нею можна робити різноспрямовані рухи. Її товщина має бути приблизно 8 мм, довжина 11–15 см.

Ручка тримається трьома пальцями: великим, середнім, вказівним, на відстані приблизно 1–1,5 см від кульки, під кутом 50–55°. Вона проходить біля згину третього суглоба вказівного пальця, кінець спрямований на праве плече. При цьому великий, вказівний і середній пальці зігнуті; безіменний та мізинець – напівзігнуті, лежать на папері і слугують опорою для кисті. Якщо підняти вказівний палець, то ручка тримається великим і середнім. Щоб цей прийом засвоївся правильно, дітям показують згинання й розгинання пальців при «письмі» прямих штрихів у повітрі (Сіранчук, 2017).

Безпосередньо перед виконанням графічних вправ і під час роботи на прохання вчителя учні ставлять руку з ручкою на лікоть, показують один одному, як правильно її тримати, як рухати пальцями вниз і вгору, робити колові оберти кистю. Такі вправління пропонуємо починати з другого заняття й особливу увагу (до того моменту коли учні почнуть писати

в рядку) приділяємо правильному й вільному її триманню.

Зосереджено працюючи над графемами, першокласники надто стискають ручку, ніби бояться випустити її з руки. Подолати цей острах допоможуть звичайні маніпуляції з нею, а саме: коливання ручки, утримуючи її вказівним і великим пальцями, вказівним та середнім і таке ін.; повертати її пальцями; поставити ручку кулькою на парту, тримаючи за протилежний кінець, потім спуститися пальцями до кульки; підняти й повернути у повітрі ручку так, щоб кулька стала вгорі (при цьому пальці будуть біля кульки); не випускаючи з рук, поставити на парту уже протилежним від кульки кінцем і знову спускатися пальцями від кульки вниз. І так декілька разів. Навчають вільно тримати ручку на всіх заняттях з письма підготовчого періоду.

Для відпочинку ефективними будуть графічні вправи вільного виконання у темпі. Крім того, що учні стискають ручку, вони ще занадто тиснуть на папір. Проведене нами дослідження показало, що у підготовчому періоді 87,8% першокласників роблять сильний натиск на папір під час штрихування й розфарбовування фігур, з них 78% при письмі в рядку.

Цей недолік спостерігається у випадках, коли:

1) учні не засвоїли форму елемента, графеми, послідовність написання. По ходу письма вони коректують елемент і роблять у цих місцях сильний натиск;

2) не можуть скоординувати рух руки і гальмують його під час переходу на інший напрям;

3) для штрихування подаються замалі або завеликі фігури;

4) є механічні перешкоди, погано надходить до кульки паста. Щоб останнього уникнути, необхідно мати під рукою чернетки для розписування ручки безпосередньо перед виконанням завдання; варто з'ясувати, чи достатньо в ній паста.

Допомогти учням засвоїти певну форму (дібрану в межах їхнього сприймання) можна завдяки вправам на вміння аналізувати, зіставляти, підключаючи більшість органів чуття; на розвиток окоміру, просторового сприймання.

Порівняння зразка для письма з навколишніми предметами, знаходження подібних елементів у сюжетних і предметних малюнках полегшує учню їх сприймання, усвідомлення того,

що це, скажімо, не просто паличка, а пряма лінія, складова частина якоїсь фігури. Наприклад, письмо прямих і похилих ліній порівнюється із зображеннями пилки й тину. Багато таких ліній можна побачити і в живій природі: стебло трави, квітки, стовбур молодого деревця, прожилки листочків тощо. Фігури й елементи будуть більш доступними учням після знаходження таких порівнянь (Вашуленко, 2011).

Важливим є вміння учнів орієнтуватися на площині, виконувати за проханням класовода рух ручкою згори вниз, зліва направо, кругові рухи: спочатку без обмежень на площині, потім з певним обмеженням, щоб першокласник бачив перспективу своїх рухів і міг скоординувати руку. Наприклад, рухаючись за напрямом стрілочки у стрічці, учень бачить, де має закінчуватися лінія, куди її спрямовувати; або в колі – першокласник досягає середини його, починаючи рух кистю, закінчуючи пальцями, чи навпаки. Ефективними є вправи у стрічках, ширина яких на початку 1 см, а в кінці 5–4 мм. У них можна тренувати як письмо відривних елементів, так і безвідривне їх поєднання.

Для розвитку руки, зміцнення м'язів ефективними завданнями можуть бути й розфарбовування, штрихування сюжетних і предметних (різної форми та розміру) малюнків. Пропонується штрихування фігур без відриву руки від паперу, але доти, доки учень сам не відчує потребу відпочити. Предмет заштриховується послідовно, підряд. Якщо він має прямокутну форму, то штрихи спрямовані зверху вниз, зліва направо (і навпаки), якщо круглу, овальну – їх накладають коловими й овальними лініями. Може бути завдання: штрихувати тільки половину фігури, починаючи від середини її і до правого краю; тільки від краю до середини; тільки середину, залишаючи по краях місце, рівне товщині серцевини олівця, стержня ручки.

Наші наукові розвідки засвідчують, що 55,8% становлять учні, котрі під час штриховки виходять за контур, стільки ж – під час письма у рядку «залізають» за його межі (Сіранчук, 2017).

Спостереження дають можливість зробити висновок, що вихід за контур малюнка під час штрихування, розфарбовування (і за рядок при письмі) пов'язаний з недорозвитком координації руху руки, уваги, поспіхом, розміром фігур, незасвоєнням форми елемента.

Заняття підготовчого періоду у сучасній початковій школі будуються по-різному. Вважаємо, робота у рядках буде ефективнішою, якщо учням дати можливість поступово розібратися з лініями сітки, усвідомити їх призначення, попрацювати над кожною.

Наприклад, на початкових заняттях головна увага спочатку приділяється розвитку графічних навичок тільки в рядку (з двох лінійок), пізніше вводиться міжрядкова, потім похила лінії і відповідно добираються вправи. До четвертого заняття зошити лежать паралельно до нижнього краю парти. Вважаємо, що доцільно ознайомити дітей з похилим положенням зошита на шкільному столі, починаючи від моменту першої їх роботи у рядку.

Нахил письма щодо горизонтальних лінійок 65° , а кут нахилу нижнього краю зошита до краю шкільного столика 25° . Безпосередньо перед письмом необхідно переконатися, чи в кожного учня сторінка лежить лівим кутом проти середини грудей, а права рука перпендикулярна верхньому краю зошита. Невеликі відхилення від цих норм пов'язані з пересуванням його у зв'язку з переходом на письмо на нижніх чи верхніх лінійках.

Формування графічних навичок в умовах, де є обмеження, викликає в учнів і вчителя найбільші труднощі. Тут – сітка зошита. Сітка зошита безумовно допоможе учням свідомо засвоїти положення кожного елемента. Для цього чітко визначають складові частини зразка, знаходять спільне з раніше писаними та обов'язково місце кожної з них у рядку: між якими лініями ця частина пишеться, яких тільки торкається, а які перетинає; де починається, куди ведеться, де закінчується. Таке коментування супроводжує письмо зразка вчителем на мультимедійній дошці. Щоб він краще запам'ятався, можна декілька разів показати у повітрі, виготовити його з товстої нитки чи тонкого дроту, дати можливість учням написати зразок на дощечці для малювання різними ручками, з заплющеними та розплющеними очима.

І все ж, розпочинаючи роботу в рядку, учні припускаються графічних помилок. Аналізуючи заняття підготовчого періоду, можна зробити висновок, що класовод має допомогти першокласникам уникнути багатьох помилок чітким поясненням завдання, вчасним виправленням помилок, умінням визначити час для

свого класу на суто графічні дії. Написання елемента пояснюється дітям молодшого шкільного віку стисло, без зайвих слів. Слід пам'ятати: «письмо» педагогом у повітрі, якщо він стоїть обличчям до класу, має бути дзеркальним, а під час виконання зразка на дошці – не закривати собою написане, спостерігаючи при цьому за класом.

Для запобігання графічним помилкам, крім вище згаданого, можна підготувати кілька неправильних зразків елемента і показати їх (для порівняння) після пояснення правильного написання. Краще користуватися цим методом, коли учні вже ознайомлені з вимогами роботи в рядку (не виходити за його межі, орієнтуватись при письмі елемента по лініях сітки).

При появі помилки необхідно з'ясувати причину її виникнення і потім уже спрямувати зусилля на її усунення. Якщо недолік типовий для більшості першокласників, то це сигнал всьому класу зупинити роботу (в момент виявлення його), щоб запобігти масовому хибному стереотипу. Якщо помилки різні, то й підхід до їх виправлення має бути індивідуальним.

Часто помилки виникають через те, що першокласникам нелегко здійснювати самоконтроль під час виконання графічних вправ. Тут важливо, щоб учитель допоміг їм. Практика показує: ефективним є розумно використане письмо під такт. Воно змушує уважно слідкувати за виписуванням елемента, повернутись до нього по закінченні; крім цього, поступово виробляється ритм руху пальців, необхідний при накресленні низки букв, учні з перших занять привчаються до охайності, плавності письма.

Добре, якщо деякі графічні елементи виконуються рукою учня в руці вчителя, щоб першокласник відчув силу натиску і ритм.

Відомо, що всі учні початкової школи із задоволенням пишуть на мультимедійній дошці, тож бажано мати у класі, крім основної великої, ще дощечки для письма. Вчитель міг би записувати на них зразки, а учні відтворювати їх на заняттях і перервах. Всі дощечки мають бути розліняні відповідною сіткою, за якою першокласники працюють у зошитах. Ширина рядка на дошці спочатку – 10 см; з появою міжрядкової лінії зменшується до 8 см; відстань між нею та основним рядком 8 см; похилі кресляться під кутом 65° – відстань між ними

25 см. Завершальні заняття підготовчого періоду потребуватимуть сітки, що з'явиться у букварному періоді: ширина основного рядка 6 см, відстань до міжрядкової 6 см; між похилими 25 см, похила лінія – під кутом 65°.

Дослідження доводять, що у підготовчий період першокласники зосереджено виконують графічні вправи не більше 2 хв, найефективнішим є початок заняття. Щоб учні менше стомлювалися, пропонуємо комбінувати в цей час деякі уроки письма і читання. Самостійне виконання першокласниками графічних вправ може супроводжувати мелодійна музика, дібрана за ритмом роботи більшості з них (Вашуленко, 2011, с. 78–80).

Наведемо фрагменти уроків письма.

Спочатку учнів навчають правильно сидіти за шкільним столом, користуватися ручкою; сприймати форму графічного елемента, зображувати його на площині без обмежень. Бажано мати, крім зошита й ручки, кольорові олівці, дощечки для письма.

Вважаємо важливо розпочати ознайомлення учнів з ручкою, її положенням у руці саме на першому занятті. Бажано, щоб класовод після усного пояснення сам вклав у руку першокласника ручку, прослідкував за пальцями. Не буде зайвим відразу ж провести вправи на вироблення навички вільного її тримання.

Перш ніж розпочати виконувати графічні вправи, пропонуємо учням розглянути відповідну сторінку зошита і назвати зображене (недомальована «квітка», утворена з ниток; кіт, що змотує в один клубок три нитки; різні лінії, схожі на кручені нитки, пружинки).

Послідовність виконання перших двох завдань визначається учнями самостійно. Наприклад, домалювати «квітку», додати ще кілька ниток до клубка кота. Робота розпочинається і закінчується (вчителем на мультимедійній дошці, а першокласниками у зошитах) за сигналом класовода. Він слідкує, також, за правильністю учнівського сидіння під час письма, положенням ручки в руках першокласників; уточнює, як хто впорався із завданням, дозволяє вихованцям показати результат сусідові по парті, назвати «квітку» та зображеного котика.

Перед виконанням третього завдання учням пропонується розглянути спочатку перший елемент букви, порівняти, на що він схожий, і подумати, як його зобразити – тобто як треба

вести ручкою, щоб вийшов саме такий елемент. (Деякі з подібних етапів заняття доцільно проводити стоячи для запобігання втомі). Потім надається можливість обвести його злегка в зошиті і запитати, хто почав з «хвостика», а хто із середини. Учні показують у повітрі, як вони писатимуть елемент. Учитель дозволяє починати писати його із середини; показує великий зразок на дошці і пропонує обвести його маркером. Тренуватися можна й на дощечках для письма. Першокласники мають усвідомити головне – як рухати кистю, щоб вийшла саме така форма, а наступна лінія (коло) не торкалася попередньої. Необов'язково, щоб кількість проведених учнями ліній (кіл) збігалася з кількістю ліній (кіл) зразка.

Якщо після написання першого елемента учні потребують відпочинку, варто провести фізкультхвилинку. Продовжується робота у зошиті. Класовод може запропонувати учням самим обрати наступне завдання. Воно пояснюється вчителем, як попереднє, й апробується учнями на дощечці для письма: він дозволяє писати елементи різного розміру. Допомога надається тільки тим, хто робить занадто широкий (вузький) розмах руки.

Після завершення написання трьохчотирьох елементів, проводять розминку пальців рук, маніпуляції з ручкою: у простягнутій руці повертати вправо ручку пальцями (однієї руки); те ж саме робити, піднявши руку вгору, простягнувши вперед; за спиною покласти ручку у другу руку і повторити операцію. Цю вправу бажано виконувати із закритими очима під коментар учителя. Підготовка й письмо останніх елементів відбувається на прикладі попередніх.

Кінець заняття варто відвести на підсумок та штрихування малюнків. Кольори учні добирають самостійно, вчитель звертає увагу на правильність сидіння під час письма, положення олівця, стежить, щоб першокласники не виходили за контур фігури. Починати заштриховувати «квітку» можна із середини коловими рухами, пелюстки – від країв до середини.

У підсумку з'ясується, кому з учнів удалося правильно сидіти, тримати ручку під час письма, кому ще треба слідкувати за собою; які завдання найбільше сподобалися, чого навчився клас (Вашуленко, 2011, с. 80–81).

Друге заняття передбачає ознайомлення учнів з похилою лінією, положенням зошита на

парті під час письма; закріплення вміння вільно знаходити основний рядок і міжрядкову лінію, письмо похилих елементів. Пропонуємо таке обладнання: відрізки в'язальних ниток довжиною 15 см для кожного учня.

Почати заняття варто ознайомленням з положенням зошита на парті під час письма, звернувши увагу першокласників при цьому на рядок, в якому писатимуть, нехай порівняють його з попередніми. Слід з'ясувати, що нового з'явилося: похила лінія, елементи пишуться не прямо, а похило (порівняти з попередніми вправами). Щоб легше було їх писати, вчитель пропонує і зошит покласти похило: знайти середину своєї грудної клітки, поставити палець, а потім посунути зошит так, щоб лівий нижній кут був проти середини грудей. Класовод допомагає кожному першокласнику правильно покласти зошит. Під час заштриховування малюнків він лежить паралельно до нижнього краю парті.

Перед виконанням вправи учні знаходять подібне між зображеннями в зошиті й у рядку. Розглядають першу вправу, встановлюють, що це пряма похила лінія із закругленням угорі. Вчитель пропонує придивитися до елемента й закрити зошити. Потім роздає кожному учневі по нитці (бажано вологій, щоб не скручувалася), і дає завдання викласти на шкільному столі графічний елемент – пряму із закругленням угорі. Після цього першокласники відкривають зошит і порівнюють: кладуть елемент похило, зворотним кінцем ручки обводять кілька разів щільно при нитці за напрямом стрілочок у зошиті, щоб рука звикла до руху, який їй треба робити. З'ясовуємо, який рух зробила рука (Спочатку заокруглює лінію, а далі йде по прямій).

Написання цього елемента вчитель показує на мультимедійній дошці: починати нижче міжрядкової лінії, вести вгору, заокруглити під міжрядковою, торкаючись її, а далі похило вести на себе пряму лінію, яка закінчується на нижній рядковій, ніби впирається в неї і нижче не йде. Вчитель ще раз пропонує обвести елемент у повітрі, нагадуючи місця дотику й перетину з лініями сітки зошита. Учні пишуть два-три елементи під такт (на «і» ручка рухається вгору, на «раз» – униз) і закінчують рядок самостійно. Варто нагадати, щоб вони дотримувались однакової відстані між елементами (приблизно ширина кулькової ручки чи мізинця).

По закінченні вправи, якщо є потреба, проводиться фізкультхвилинка.

Після руханки вчитель пропонує всім зайняти свої місця, заплющити очі та у розгорнутому зошиті поставити вказівний палець на ту сторінку, де працювали. З назвою того предмета (малюнка), на який покаже палець, потрібно скласти речення; якщо буде рядок, то речення все одно складається, але тут знадобиться допомога класовода.

Виконанню наступного завдання передують аналогічна роз'яснювальна робота. Завершуючи варто провести фізкультхвилинку під музику. Щоб у спокійному стані перейти до письма в рядку, пропонується зробити декілька маніпуляцій пальцями для вільного володіння рукою: взяти її звично трьома пальцями біля кульки: поставити руку на лікоть, опустити кисть з рукою вниз, спробувати розкрити пальці і тут же їх стиснути, щоб ручка встигла трохи спуститися, знову розчепити пальці... І так до тих пір, поки вона не зсунеться до кінця, але випадати з руки вона не повинна.

У третьому рядку повторюється письмо двох попередніх елементів. Їх можна чергувати або писати половину рядка перший елемент, далі – другий. Виконується воно самостійно, але під наглядом учителя. Тут бажано використати спокійну музику.

Заштриховування малюнків пропонуємо проводити за вибором учнів. Щоб їм легше було дібрати кольори до рибки, варто виставити на дошці великі зображення риб, обов'язково назвати їх. Звертається увага першокласників на відповідність штрихів формі предмета.

У підсумку заняття доцільно повторити назви ліній сітки зошита, елементів, похвалити тих, хто навчився правильно сидіти під час письма, тримати ручку, охайно й чітко виконувати завдання у рядках, підбадьорити решту, кому ще не все вдається. В підготовчий період формування технічних і графічних навичок тільки розпочинається, а триває протягом усієї початкової освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для формування графічних навичок у підготовчий період навчання письма важливою є робота: у зошитах без сітки над сприйманням форми фігури, графічного елемента, де пропонується зображення різноманітних ліній окремо та в поєднанні (обведення

трафаретів, поєднання крапок у фігурі, штрихування); у сітці зошита (письмо ліній, схожих на елементи букв); в неповній сітці зошита (написання в основному рядку, в рядку, що доповнюється міжрядковою лінією); в повній сітці зошита.

У підготовчий період більшість учнів роблять сильний натиск на папір під час

штрихування й розфарбовування фігур та при письмі в рядку. Це відбувається тоді, коли учні не засвоїли форму елемента літери, графеми, послідовність написання. Учні не можуть скоординувати рух руки і гальмують його під час переходу на інший напрям або для штрихування подаються замалі або завеликі фігури чи є механічні перешкоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ : Освіта, 2006. 270 с.
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
3. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : монографія. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.
4. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інф. вид. центр ЗІППО, 2007. 364 с.
5. Fisher C.D. The effects of personal control, competence, and extrinsic reward systems on intrinsic motivation, *Organizational Behavior and Human Performance*, № 21, p. 273–288.

REFERENCES:

1. Vashulenko M.S. (2006) *Ukrainska mova i movlennia v pochatkovii shkoli [Ukrainian language and speech in primary school]*. Kyiv: Osvita, 270 p. [in Ukrainian].
2. Vashulenko M.S. (2011) *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli. [Methods of teaching the Ukrainian language in primary school]*. Kyiv : Litera LTD, 364 p. [in Ukrainian].
3. Siranchuk N.M. (2017) *Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy [Formation of lexical competence in primary school students in Ukrainian language lessons]* Kyiv : Center for Educational Literature, 288 p. [in Ukrainian].
4. Khymynets V. (2007) *Innovatsiina osvithnia diialnist. [Innovative educational activity]*. Uzhhorod: Inf. kind. ZIPPO center, 364 p. [in Ukrainian].
5. Fisher C.D. The effects of personal control, competence, and extrinsic reward systems on intrinsic motivation, *Organizational Behavior and Human Performance*, № 21, p. 273–288.